

ANMELDELSE

Jette Fog og Steinar Kvale: "Artikler om Interviews". Center for kvalitativ metodeudvikling, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet, 1992

Anmeldt af Dorte Marie Søndergaard, cand.psych., NAVF-stipendiat (Norges allmennvitenskapelige forskningsråd), Universitetet i Oslo.

Nu behøver de specialestuderende og de yngre forskere ikke længere at bruge dagevis på at finde frem til Jette Fogs og Steinar Kvales artikler i forskellige mere eller mindre vanskeligt tilgængelige tidsskrifter og antologier. Fog og Kvale har samlet en god del af artiklerne i en bog med titlen "Artikler om Interviews", som netop er udkommet fra Center for kvalitativ metodeudvikling, Aarhus Universitet.

Der er i publikationen en enkelt helt nyskrevet artikel af Fog, men ellers er der tale om udvalgte skrifter produceret gennem de sidste godt 10 år.

Artiklernes rækkefølge skulle ifølge forordet afspejle forløbet i et interviewprojekt: i de første artikler en introduktion til kvalitativ forskning og interviewmetode, i de næste en fremstilling af selve interviewsituationen, derpå analyse af interviewene og i de sidste to artikler nogle overvejelser over validitet og etik i forbindelse med forskningsmetoden.

Der ER forskellige vægtninger af disse temaer i artiklerne, men langt hen ad vejen er det de samme hovedbudskaber, som de to forfattere fra forskellige vinkler bærer frem og reflekterer over i hvert deres sæt af skrifter. Måske kunne de unge forskere og specialestuderende, som artikelsamlingen primært er tænkt for, have været vel tjent med een mere omfattende og sammenfattende artikel fra hver af forfatterne - det er lidt vanskeligt at vurdere. Nogen gange fremmer gentagelser jo tvært om forståelsen, særligt når de kommer i forskellige varianter.

Fog og Kvale skriver om kvalitative interviews fra to nok st forskellige positioner i forskningsmetodens landskab, og umiddelbart kan de to positioner i bogen fremstå noget uformidlede over for hinanden - selvom der i de sidste artikler sker en vis tilnærmelse i form af gensidig inddragelse af ideer og temaer. Men på sin vis bidrager positionernes forskellighed netop til at påpege kvalitativ metode som et paraplybegreb, der rummer et utal af forskelligartede fremgangsmåder, analysetilgange og mulige analyseniveauer.

Steinar Kvale skriver fra en position mellem på den ene side kvalitativ forskningsmetode og på den anden side traditionel akademisk psykologi med dens positivistisk drejede metodekrav. Som en slags formidler mellem disse to poler er Kvale blandt andet optaget af at legitimere den kvalitative metodes videnskabelighed vis vis traditionel psykologi, sådan som man også kan se andre angelsaksisk opdragede men kvalitativt forskende metodefolk være det (D. Polkinghorne, A. Giorgi). Kvale søger at oversætte eller kontekstualisere de gamle traditionelle begreber omkring validitet og reliabilitet til noget, der kan have relevans og gyldighed for kvalitativ metode. I et videnssociologisk udviklingsperspektiv er dette givetvis et nødvendigt projekt som led i en bestræbelse på at give rum for kvalitativ forskning inden for den etablerede forskningsvirksomheds rammer. Overvejelserne vil være svært

værdifulde for forskere, der står midt i denne form for legitimeringsproblemer, enten det nu er i relation til dem selv qua hidtidig faglig udvikling, eller fordi de er placeret i forskningsmiljøer, der er domineret af troen på den positivistisk drejede psykologis primat.

Det er i forlængelse af disse bestræbelser, at Kvale eksempelvis imødegår de tre mest traditionelle anklager mod forskning, der bygger på kvalitative interviews, nemlig: 1. at materialet er for begrænset, 2. at resultaterne i hovedsag hviler på ledende spørgsmål og 3. at tolkningen er subjektiv.

Både han og Fog er flot konkrete og kommer med mange eksempler og interviewsekvenser, som giver en også oplevelsesorienteret fornemmelse af, hvad kvalitative interviews kan gå ud på.

Kvale giver i tillæg en stribe gode råd, for eksempel:

- at begrænse sine interviews mest muligt i længde og omfang
- at undgå interviewtranscribering
- at være så afgrænset og sikker på, hvad man søger, inden man går ud og interviewer, at interviewet kan være færdigfortolket, valideret og formidlet i det øjeblik, båndoptageren er slukket.

Gode råd og konkrete forslag om teknikker giver altid en umiddelbar tryghed - men personligt må jeg tilstå, at jeg får lidt problemer med disse velmente manualer. For måske ligger kunsten ved den kvalitative forskningsmetode ikke så meget i en korrekt anvendelse af bestemte videnskabeligt anerkendte teknikker og fremgangsmåder. Som jeg ser det, ligger kunsten snarere i at lære sig at tænke FRA det teoretiske udgangspunkt, GENNEM overordnede analyseperspektiver TIL konkret anvendelige analysemodeller - for DERP at turde eller orke at blive i det tilsyneladende kaos, som en åben og nysgerrig dialog mellem på den ene side disse analytiske tilgange og på den anden side det empiriske materiale i første omgang kaster een ud i. Hvis man, i stedet for at tænke i effektivisering og størst mulig standardisering af metoden, primært tænkte i, hvordan man kan komme frem til den mest interessante og nybrydende kundskab, så ville disse noget bastante regler og teknikker nok måtte afløses af mere fleksible og søgende metodeforslag tilpasset de forskelligartede undersøgelsesgenstande på mere lokal basis.

Endnu en lille pointe, ganske kort: hvis interviewet skal være færdigfortolket i det øjeblik båndoptageren er slukket, så snyder man, så vidt jeg kan se, sig selv for en hel del udmærkede muligheder for kundskabsgenerering.

For det første snyder man sig selv for den kundskab, som kan genereres ved sammenligning på tværs af individer eller grupper af individer, og som MÅ udvikles gennem en efterfølgende analyse af materialet set i sin helhed.

For det andet: skal man LÆRE noget af det empiriske materiale, må man have lejlighed til at studere det, tænke over det, læse teori, studere materialet igen, afprøve forskellige analysemodeller etc.etc. Den type viden - som er færdiggenereret i det øjeblik, svaret falder fra interviewpersonen, og interviewereren har chekket, om han har forstået det, der blev sagt, rigtigt - må være en viden, der i SÅ høj grad er blevet til på det forudgående teoretiske eller metodiske udgangspunkts præmisser, at man kan spørge sig selv, om det overhovedet er ny viden?

For det tredje: tænker man i teori og empiri som dialogpartnere, så er det måske en noget ulige "taletid" teorien og empirien bliver tildelt efter Kvales opskrift. Hvordan skal teorien "lære

noget" af empirien, hvis den i så begrænset omfang får lejlighed til at lytte og fordybe sig i det, empirien fortæller?

Jette Fog skriver fra en helt anden position end Kvale, nemlig fra en position mellem psykoterapeutisk praksis og kvalitativ forskningsmetode. For hende er det derfor spørgsmålet om, hvordan afgrænsningen mellem forskningsinterview og terapeutisk samtale skal foretages, der står i centrum for de metodiske refleksioner. Ligeledes er det de moralske og etiske problemer omkring det at søge personlige oplysninger hos andre mennesker til brug for egen forskning, der ligger hende på sinde.

Fog har qua sin terapeutiske praksis en stærkt udviklet respekt og følsomhed over for interviewpersonen som (hverken genstand eller objekt men) subjekt med personlig integritet og personlige grænser. Og hun diskuterer i sine artikler balancegangen mellem to mulige tendenser hos interviewere: på den ene side tendensen til at gå efter så grundig og dybtgående viden som muligt fra interviewpersonen, hvorved man risikerer at krænke dennes grænser - på den anden side tendensen til at blive overdrevent angst for at overskride grænser, men dermed også kan risikere kun at få klicheer og konventionelle ytringer med hjem i sin båndoptager.

Fogs etiske og moralske overvejelser er meget væsentlige og gode at tænke i for alle, der foretager forskningsinterviews. Man må imidlertid nok regne med, at der netop skal en psykoterapeutisk uddannet forsker til at gøre sig så nuancerede og sensitive observationer undervejs i interviewprocessen, som dem Fog lægger op til.

Noget andet er imidlertid, at Fogs teoretiske udgangspunkt og terapeutiske praksis måske kommer til at stille spørgsmålet om interviewpersonens integritet i et særligt lys. I hendes tænkning findes der en form for "sandhed" om, hvordan tingene egentlig hænger sammen. Hun tænker i muligheden for at komme "til bunds" eller "nå frem til kernen" i det, der tales om - hun vil, som hun skriver, bagom abstrakte vendinger og defensive klicheer, stereotypier og ideologiske figurer for at nå frem til personens selv - og problemet bliver stående, hvorvidt eller hvornår man for interviewpersonen skal afsløre det, som man som interviewer ser der inde i personen bagved overfladen. Man kunne på postmoderne eller måske social konstruktivistisk vis spørge: tænk hvis der nu ingen sandhed findes, ingen kerne, ingen bund, andet end den som ens egne teoretiske eller blot hverdagskulturelle briller har udstyret een til at se? Eller en tand mindre relativistisk: tænk hvis der ingen sandhed findes, men et utal af mulige men aldrig verificerbare sammenhænge, som med lige stor eller måske større sandsynlighed kan lokaliseres uden for personen i dennes omgivelser, som inde i personen? Får faren for at overskride grænser gennem en afsløring af det der inde i personen, som personen ikke selv ser, da i virkeligheden en helt anden karakter? Bliver det, der afsløres i virkeligheden mere en afsløring af forskerens teori end af noget i personen?

Så relativistisk er det nok ikke særlig fornuftigt at tænke. Naturligvis er det fornuftigt at tænke i, at der KAN være modsætninger i og omkring en person, som personen kan have svært ved at håndteres i relation til selvbillede og social integration - og rammer man disse modsætninger med sine spørgsmål kan det skabe problemer for personen i forhold til hans eller hendes eget tempo for bearbejdning af sådanne modsætninger. Men - der KAN også ligge en pointe i at skelne mellem på den ene side disse tilfælde, og på den anden side de tilfælde i hvilke problemet snarere opstår som følge af en teoretisk bedrevidenhed, der

overser værdigheden i personens egne livsmål og livsstrategier, hvor modsætningsfyldte de end måtte forekomme for andre.

I Fogs nye artikel, "Case-historien", ligger nogle interessante overvejelser over dialogen mellem teori og empiri. Fog beskriver her dialogen som en søgende og afprøvende proces, der fordrer balance mellem de teoriløse ophobninger af interviewelementer og den teoretiske overstyring. Som jeg ser det, er det netop en specificering af denne proces, som er en af den kvalitative metodeforsknings aktuelt brændende opgaver. Måske skulle dette specificeringsarbejde starte i den modsatte ende af, hvor metodefolk plejer at tage afsæt? Måske skulle det starte med undersøgelsen af, hvilke eksempler vi har på interessante forskningsresultater, og derfra gå bagud for at undersøge: hvilke metoder og tilgange og analyseformer frembragte en sådan kundskab? Altså fokusere mindre på formalia omkring fremgangsmåde og mere på indhold og resultater.